

поэтических представлений о ветре. Особенное внимание уделено расширению поэтического значения лексем в результате оригинальных авторских осмыслений образа.

Ключевые слова: поэтический язык, поэтизм, семантика, контекст, переносное употребление, оттенок значения.

This article analyzes the semantics of the poetic word *wind* in the works of Ukrainian poets of the twentieth century. The typical use of the image was determined, both traditional and original use of the poeticisms has been shown as well. It was found that the basis of diverse transformations in the meaning of this word is the development of traditional poetic representations of the wind. Particular attention is paid to the expansion of the poetic value of the lexeme arising from the original author's interpretation of the image.

Key words: poetic language, poeticisms, semantics, context, figurative sense, connotation / shade of meaning.

УДК 811.161.2'367.622.2:821.161.2-3Л1 / 7.08

Інна Беркешук
(*м. Кам'янець-Подільський*)

ДЕМІНУТИВНІ УТВОРЕННЯ У ПОВІСТІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Дослідження присвячено опису та аналізу демінутивних утворень у повісті Володимира Лиса «Століття Якова». Виділені тематичні групи демінутивів, засоби творення зменшено-пестливих утворень та їх стилістична роль.

Ключові слова: демінутив, зменшено-пестлива лексема, емоційно-оцінне значення, суфікс.

Як відомо, мова є основним засобом людського спілкування. Крім своєї головної, комунікативної функції, вона виконує також додаткову - емоційну, експресивну. Неповторний світ інтелекту, почуттів та емоцій, волі людини є невидимим для інших. І тільки мова надає найбільше можливостей розкрити їх для інших людей, вплинути силою своїх переконань чи почуттів. Українська мова багата на засоби емоційного вираження. Одними з основних є оцінні назви (назви суб'єктивної оцінки) - іменники, прикметники, прислівники, рідко дієслова, займенники, числівники, що передають позитивну чи негативну оцінку якості предметів, ознак дії або стану. Отже, категорія суб'єктивної оцінки є загальною ознакою повнозначних частин мови [1, с.109-110].

До недавнього часу в українському мовознавстві категорія оцінки розглядалася здебільшого з погляду вивчення конотативного значення

слова [1]. У дериватології оцінка асоціюється з афіксами, що мають параметрично-оцінне значення. Зменшувальні утворення вживаються переважно у розмовній мові. Але так як у сучасну епоху зростає прагматична ефективність художньої літератури впливати на людей, переконувати їх, спонукати до певних дій, то на рівні словотвору одним із знарядь такого впливу є емоційно-оцінні демінутиви. Отже, словоформи із суфіксами суб'єктивної оцінки притаманні сьгодні художній літературі.

Незважаючи на низку досягнень, різноманітність наукових підходів, проблема експресивності не втратила своєї актуальності. Насамперед це стосується визначення експресії, експресивності, їхніх особливостей, виявлення потенціалу емотивно-експресивних мовних засобів у художній літературі.

Категорія експресивності вивчається в межах антропоцентричної парадигми, в основі якої лежать такі взаємопов'язані чинники: мовна особистість, ставлення людини до світу, мовна компетентність, тобто здатність людини добирати засоби, що задовольняють її потреби в мовній діяльності. Проблема експресивності пов'язана з людською природою, тому її треба розглядати в безпосередньому зв'язку з людиною. Актуальними є дослідження, в яких описується специфіка виявлення антропоцентризму на словотвірному рівні [5].

У "Лінгвістичному енциклопедичному словнику" експресивність визначено як сукупність семантико-стилістичних ознак мови, які забезпечують її здатність бути в комунікативному акті засобом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту та до адресата мовлення [4, с.591]. Експресивність тлумачать як особливу виразність мовних засобів, здатних відобразити емоційний стан. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення до повідомлення та до адресата. Письменник вибирає з-поміж мовних одиниць ті, які, на його думку, сприяють розв'язанню комунікативного завдання, адекватно впливають на сприймача.

Отже, експресивність лексем із суфіксами суб'єктивної оцінки – це їхня здатність підкреслювати, посилювати або послаблювати інтенсивність дії або ознаки. На основі аналізу художнього твору Володимира Лиса «Століття Якова» виявлено найефективніші прийоми використання лексем із суфіксами суб'єктивної оцінки для посилення експресивного ефекту художнього тексту: контраст твірної основи та семантики демінутивного суфікса; наявність у висловлюванні заперечення або ствердження; порівняння чи протиставлення (інколи приховане) лексем зі зменшено-пестливими формантами та без них; використання конструкцій з прикладкою, компоненти яких ускладнені

демінутивними суфіксами; сполучення емоційно забарвлених лексем – "експресивне узгодження" прикметника та іменника з демінутивними компонентами; вживання ліричних звертань з аналізованими одиницями та ін.

Спочатку демінутиви виражали значення об'єктивної зменшеності предметів, істот та явищ, а з часом стали передавати ще й значення суб'єктивної оцінки.

Зменшувальні утворення вживаються переважно у розмовній мові. Але так як у сучасну епоху інтенсивного писемного спілкування зростають комунікативно-прагматична ефективність газет, художньої літератури, її можливість впливати на людей, переконувати та спонукати їх до дії, формувати масову свідомість, то на рівні словотвору одним із знарядь такого впливу на адресата та засобом творення оцінної спрямованості повідомлення, що орієнтує читача на певне сприймання, є емоційно-оцінні демінутиви. Таким чином, словоформи із суфіксами суб'єктивної оцінки є найбільш притаманними художньому стилю.

Слід зазначити, що для української мови вживання демінутивних формантів є досить показовим явищем, що зумовлюється й особливостями національно-психологічного складу носіїв мови, зокрема такими доміантними рисами українців, як емоційність, ніжність, лагідність, ліризм, про які чимало писали історики, етнографи, психологи, мовознавці. Емоції допомагають орієнтуватися у зовнішньому світі. Адже, суфікси суб'єктивної оцінки у складі лексем здатні нести у собі, крім основної, додаткову інформацію про пізнавально-оцінне ставлення до фактів дійсності. Зрозуміло, що важливу роль відіграють твірні основи, які є носіями об'єктивно-логічного значення. Демінутиви ж надають значенню твірної основи певних емоційно-оцінних відтінків.

Володимир Лис у романі «Століття Якова» вдається до використання складної гами демінутивних утворень у складі лексем як засобів вираження експресії.

Актуальність статті зумовлена потребою виявлення експресивного потенціалу демінутивних одиниць у творі Володимира Лиса «Століття Якова».

Метою статті є аналіз функціонування та словотвірних засобів демінутивів як засобів вираження експресії у досліджуваному творі.

Об'єкт дослідження – демінутивні утворення у романі «Століття Якова», предмет – експресивний потенціал демінутивних одиниць.

Демінутивні утворення у романі поділяємо на групи: назви осіб, назви частин тіла, назви одягу, назви рослин, назви тварин, назви явищ природи, локативні назви, назви будівель та їх частин, назви посуду.

Розглянемо за групами аналізовані утворення. Найбільшою кількістю репрезентована група на позначення назв осіб. Автор майстерно вживає зменшено-пестливі назви осіб, які надають творові емоційно-образного змісту. Серед 18 назв осіб зафіксовано як жіночі, так і чоловічі найменування: *дівчинка, дитинка, сестричка, синочок, кумася, синок, сусідонько, молодичка, дідусь, дідуньо, доця, татусь, бабця, жіночка, таточко, братик, матуся, дівчатка, солдатик*. Зменшено-пестливі найменування осіб автор найчастіше вживає, використовуючи ці лексеми у ролі звертань чи описів персонажів: *Не, кумо, я ж не проти б такого зятя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений*[3, с.22]; *Ти чув, синку?* [3, с.22]. Демінутивів на позначення частин тіла нараховується 18: *пальчик (пальчики), тільце, голівка, ніжки, оченята, груденята, родимочка, очиці, кулачки, фігурка, ручка, вустечка, животик, ніжки, дупочка, долонька, кігтик*. Пор.: *Коли побачила Якова, засміялася, хрипко, не по-міськи, а тоді поманила тонюсіньким пальчиком...* [3, с.17]; *Улянка зойкнула й кинулася на нього. Стала бити кулачками в груди, а тоді по щоці дряпнула*[3, с.42].

Назви одягу та його частин у романі «Століття Якова» репрезентовані 11 іменниками: *платтячка, майтечки, трусики, блузочка (блузочки), спідничка, кожушок, чобітки, рукавичка, капелюшок (капелюшки), черевички, шубка*. Часто автор для кращого сприйняття опису героїв вдається до вживання в одному реченні кількох назв одягу: *Дрібно сміялася. Стояла в кожушку, по краях вишивкою обмерезжаним, вперше в неї з'явився цієї зими. Запнута барвистою хусткою-шалюхою – зелено-синє по чорному, у чобітках червоних і білих рукавичках. Багата сільська пані-молодичка*[3, с.57]; *То була таки вона, і Яків побачив її, уже зібрану в дорогу в усій красі – в хутрянній шапці, з-під якої по обидва боки вибивалися звивисті кучерики, у білосніжній, проте з рудуватим відтінком, шубці-кожушку, обшитій по краях бісером, довгій спідниці, з-під якої визирали білі чобітки, і білих, вишитих червоним візерунком рукавичках* [3, с.98].

Решта груп демінутивів характеризуються набагато меншою кількістю утворень. Так, по 7 демінутивів характерно для груп на позначення назв тварин та назв рослин: *коник, баранці, зайчики, лисичка, теличка, коровка (корівка), кобилка; диньочка, вишенька, малинка, ягідка, ялинка, лозинка, букетик*.

Описуючи зовнішність героїв, В. Лис вдається до вживання назв флори чи фауни: Улянка тодішня йому завше на **вишеньку** молоденьку схожою була і на **ялинку** водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ятім році коло вулиці по краях городу – тяглися теї дерева до неба й мовби хотіли гілляччям світ доколишній пригорнути – кожна по-своєму [3, с.26]; До лісу Жечі Посполитої тільки не ліз, бо там, як зовлять, то підстрелити не підстрелять, а такого штрафиська впаяють, що очі на лоба літ п'яток будуть лізти, його відробляючи, - чи то на роботах державних, чи збираючи гріш до гроша, аби придбати **корівку** чи й коня, виведених із хліва [3, с.56].

Назви явищ природи та назви із семою локації репрезентовані у творі «Століття Якова» такими субстантивами: *моріжок, гайок, галявинка, лужок, садок, острівці, горбок; хмарка, хмарина, туманець, сонечко, сніжок, зірочка*. Пор.: *Може, те, що й хата крайня, коло **гайка**, лозняки зразу за городом, та й **садок** мало не до рова перед **гайком** тягнеться, ніхто не побачить* [3, с.178]; *Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним **сонечком***[3, с.117]. Згаданими демінутивами автор ще раз переконує читача у розмаїтості, красі, незайманості та чистоті української природи.

Назви будівель та їх споруд автор репрезентує лише 4 іменниками: *домик, віконце, хатина, халупка: Його щастя, його кохання зрадливе, підле, вночі постукало у маленьке віконце їхньої **хатини**, під яким він спав* [3, с.30]; *Так і про розказував до її дому, маленької, врослої в землю **халупки***[3, с.105]. Аналізованими субстантивами у поданих реченнях описуються незаможні статки селян.

Найменше утворень засвідчено серед назв посуду. Ця група репрезентована демінутивами *горщик, чарочка, чарчина*. Так, автор, згадуючи минулі часи святкування весілля, зазначає: *Тоді не пили так багацько, як ниньки, але й від одної маленької **чарчини** прилинула кров, стало жарко і зашуміло в голові* [3, с.38]; *Посиділи, погомоніли. По маленькій **чарочці** випили. А тоді Трохим до краю лісу взявся провести*[3, с.180].

Суфікси здрібності у певному контекстуальному оточенні надає лексемі цілу гаму відтінків - від мейоративних (співчуття, доброзичливість, схвалення) до пейоративних (зневагу, іронію, осуд). Семантика демінутивів, як правило, вже не пов'язана з поняттям реальної зменшеності (тобто розміром, обсягом), вони за певних умов служать засобом вираження суб'єктивної оцінки.

Категорія демінутивності утворюється за допомогою різноманітних суфіксів. Нерідко емоційно-оцінне навантаження демінутиву концентрується

на певному компоненті, зокрема на здрібніло-пестливому суфіксі. Уживання демінутивних формантів у складі аналізованих речень сприяє економії викладу, сконденсованості думки та її експресивно-емоційному вираженню, а також виявленню авторського ставлення до описуваних фактів, явищ чи подій. Так, найбільша кількість зменшено-пестливих слів у романі «Століття Якова» утворена за допомогою суфіксів *-к-* (дівчинка), *-ок-* (синок), *-ик-* (солдатик), *-очк-* (таточко) та *-ичк-* (черевички). Менше субстантивів утворюється за допомогою суфіксів *-ус'-* (дідусь), *-ц'-* (доця), *-ечк-* (сонечко), *-ин-* (хатина). Із суфіксами *-оньк-* (сусідонько) та *-ец'-* (туманець) утворюються поодинокі іменники.

Отже, Володимир Лис у романі «Століття Якова» вживає низку демінутивних утворень, які поділяємо на групи: назви осіб, назви частин тіла, назви одягу, назви рослин, назви тварин, назви явищ природи, локативні назви, назви будівель та їх частин, назви посуду.

Найбільше демінутивів належать до групи на позначення назв осіб. Групи на позначення будівель та їх частин, а також назв посуду характеризуються найменшою кількістю зменшено-пестливих лексем. За допомогою аналізованих субстантивів покращується якість сприймання твору, опис зовнішності та характерів героїв та загальний колорит роману.

Вивчення експресивних можливостей словотвору, зокрема демінутивних одиниць у контексті художніх матеріалів, сприятиме подальшому осмисленню функцій художньої мови, розумінню її природи та специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / Городенська К.Г., Кравченко М.В. – К. : Наукова думка, 1981. – 199 с.
2. Дідківська Л.П., Родніна Л.О. Словотвір. Синонімія. Стилїстика / Дідківська Л.П., Родніна Л.О. – К. : Наукова думка, 1982. – 170 с.
3. Лис В. С. Століття Якова / Володимир Лис. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 240с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Институт языкознания АН СССР / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки/ Тетяна Космеда. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350с.

Исследование посвящено описи и анализу деминутивных образований повести Владимира Лыса «Столетие Якова». Выделены тематические группы деминутивов, средства образования уменьшительно-ласкательных образований и их стилистическая роль.

Ключевые слова: деминутив, уменьшительно-ласкательная лексема, эмоционально-оценочное значение, суффикс.

The study describes and analyzes diminutived formations in the story of Vladimir Lys "Century of Jacov". Dedicated thematic groups diminutived, means the creation of reduced-endearing structures and stylistic role.

Keywords: diminutive, reduced-affectionate token, emotional and evaluative meaning, suffix.

УДК 81'373.43:004

Марія Бойчук
(м. Івано-Франківськ)

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ У ЗАГОЛОВКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

У статті розглянуто процеси семантичних перетворень як результат дії семантичної деривації, простежено специфіку створення семантичних неологізмів у заголовках періодичних інтернет-видань.

Ключові слова: інтернет-видання, заголовок, неологізм, семантична деривація.

Сучасні тенденції щодо розширення кількості суспільних функцій української мови детермінують закономірність динамізації багатьох процесів у межах лінгвосистеми. Згадана динамізація знаходить свій вияв у першу чергу в трансформаціях лексичного складу, а механізми збагачення словникового складу мови перебувають у відношеннях прямої пропорції з суспільним життям носія цієї мови.

Одним із виявів повнокровного життя мови виступає факт поповнення лексики засобів масової інформації, яке є безперервним. Саме ЗМІ являють собою ту сферу мовного функціонування, де постійно відбувається оновлення й удосконалення лексичних засобів мови. Мова преси демонструє безпосередню реакцію на лексико-семантичні перетворення у мові. Всі ті стрімкі, системні, різномірні і всеохопні процеси, що відбуваються у довколишньому світі, детермінують серйозні зміни у лексичному корпусі мови преси. Тривають процеси виникнення неологізмів, запозичення та інтеграція іншомовних лексем, формування семантичних дериватів. Такі